

Дослідження поставленої проблематики та проєкція отриманого результату на загальний стан української історіографії спричиняють до деяких пропозицій щодо подальшої розробки теми. На мій погляд, слід продовжити публікацію науково-історичних та мемуарно-аналітичних праць колишніх воєначальників Армії УНР, яку вдало розпочав Я.Тинченко книгою спогадів генерал-полковника М. Омеляновича-Павленка “Спогади українського командарма” з додатками детальної біографії автора. У цій площині заслуговує на видання і збірник праць М. Капустянського. Безперечно, існує потреба серійного видання життєописів українських генералів-воєначальників, як, наприклад, в Росії.

Відтворення життя і діяльності військових діячів Української революції, яскравих прикладів вірного служіння Батьківщині нагально вимагають проблеми військово-патріотичного виховання нових поколінь.

Результати даної публікації можуть бути використані при написанні наукових праць та навчальних посібників з новітньої історії, розробці спецкурсів з історії Збройних Сил України, можуть зацікавити студентів, педагогів та всіх, хто хоче поглибити свої знання з історії української незалежної соборної держави та еліти українських провідників.

1. Мазепа І. *Україна в огні й бурі революції 1917 – 1921. Т. II.* – Прага, 1942. – 232 с.
2. Науменко К. *Генералітет Української Народної Республіки // Polska i Ukraina. Sojusz 1920 roku i jego następstwa.* – Torun, 1997. – S. 217 – 234.
3. Колянчук О., Литвин М., Науменко К. *Генералітет українських визвольних змагань.* – Львів, 1995. – 286 с.
4. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 1078, оп. 2, спр. 53а, арк. 39.
5. Капустянський М. *Похід українських армій на Київ – Одесу у 1919 році.* – Кн. 1. – Вид. 2. – Мюнхен, 1946. – С. 38 – 39.
6. Капустянський М. *Славетна дія під Чорним Островом // За честь, за славу, за народ!* – Торонто, 1978. – С. 108 – 110.
7. Капустянський М. *Нариси споминів 1929-1939 роки // Український історик.* – 1984. – № 1 – 4. – С. 96 – 100.
8. Шандрівський І.Г. *Військово-політична діяльність генерал-полковника УНР Миколи Капустянського // Дрогобицький краєзнавчий збірник.* – Дрогобич, 2002. – С. 264 – 280.
9. *Первая мировая в жизнеописаниях русских военачальников.* – М., 1994. – 398 с.
10. Рутач Н. *Биографический справочник высших чинов Добровольческой армии и Вооружённых Сил Юга России.* – М., 1997. – 296 с.

Р.Т. Ковалюк

ДІЯЛЬНІСТЬ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОЇ КОМІСІЇ ТА ПРЕС-БЮРО “ОСНОВИ” ТОВАРИСТВА СТУДЕНТІВ ЛЬВІВСЬКОЇ ПОЛІТЕХНІКИ

© Ковалюк Р.Т., 2003

З’ясовується роль культурно-освітньої комісії та прес-бюро товариства “Основа” в українському студентському житті Львівської політехніки в другій половині 20-х – першій половині 40-х рр. ХХ століття.

The article examines the role of the Cultural and Educational Commission and the Press Bureau of the student society Osnova in the Ukrainian student of Lviv Politechnca in the second half of 1920-ies – first half of 1940-ies.

Дослідження української студентської преси дає змогу глибше зрозуміти складні процеси, що відбувалися в молодіжному русі в 30 – 40 рр. ХХ ст. В останній час з’явилися

публікації в яких автори торкаються означеної теми. Зокрема, в монографії Н.В. Антонюк [1] згадується про видання у Львові часопису “Студентський прапор” в 1943 р., Роман Волчук [2] у своїх споминах розповідає про діяльність прес-бюро “Основи” у 1943 – 1944 рр. Однак в них не розкрито і не проаналізована у всій повноті означена проблема. Автор статті поставив завдання на основі архівних документів і студентських періодичних видань комплексно дослідити роль і місце культурно-освітньої комісії та прес-бюро українського студентського товариства Львівської політехніки “Основа” у розвитку національного руху студентства 30 – 40 років ХХ ст.

Товариство “Основа” було одним з найбільших серед усіх студентських об’єднань Львова. З 1927 р., часу легалізації цієї організації, була створена культурно-освітня комісія. Її метою було організовувати відчити, давати інформації про вступ до політехніки, встановлювати зв’язки з іншими студентськими товариствами, організовувати вечори, присвячені героям визвольних змагань, видатним вченим і громадсько-політичним діячам, походи для вшанування пам’яті Героїв, проведення прогульок, дописи до часописів з інформацією про студентське життя в товаристві, організація неперіодичного видання [3]. Так що діяльність культурно-освітньої комісії включала і функції прес-бюро товариства. У 1935 р. праця КОК була організована в реферантурах: відчитів в товаристві “Основа”, відчитів поза товариством, часописів і бібліотеки, видавнича, стінного часопису, імпрез і прогульок, касова [4].

У передовій стінного часопису, ч. 1, березень 1935 р. редакція зазначала: “Час студій на високих школах – це період в життю людини, в якому вона не повинна обмежуватися лише до здобуття фахового знання. В цьому, чи не найкращому етапі свого життя, кожний студент мусить виробити собі певний світогляд і сильну волю, мусить приготувати себе так, що пізніше перешкоди, що їх життя нам не щадить, зумів як найкраще поборювати. До цього не вистарчать самі високошкільні студії. До цього треба пізнати багато тайн життя, до цього треба вже в студентському віці цікавитися всякими проблемами, а що найважливіше треба брати активну участь у всіх ділянках скомплектованого життя, від суспільно-політичної починаючи, а на економічній кінчаючи... Для того, а не для іншого, створено при товаристві “Основа” культурно-освітню комісію. Її завданням є – дорогою рефератів, уряджуванням прогульок, товариських гутірок, удержування часописні – підготувати студентів техніків до громадянської праці, до праці, без якої вони не будуть мочи бути повновартісними членами своєї нації як також витворити між членами товариське співжиття... Для нав’язування зв’язку, як рівно для зацікавлення і пробудження до праці студентів техніків рішила Культурно-освітня комісія видавати свій стінний часопис. Хочемо кидати в ньому нові думки, надавати різні проекти, інформувати загал про нашу позанаочну працю, виказувати наші хиби й недомагання” [5].

В одному з чисел стінного часопису опублікована стаття голови культурно-освітньої комісії Дмитра Кузика “Політична односторонність “Основи”, в якій спростовується закид проти КОК на загальних зборах товариства “Основи”. “Студентське товариство, що гуртує в собі молодих людей різних світоглядів, не повинно вести політики одної ідеологічної чи партійної групи, усунути інших від усякої праці та змушувати їх пресію думати по “своєму”, писав Д. Кузик. – Але треба навпаки дати можливість кожному виявити себе працею і знаннями. Треба всіх познайомити з нашою правдивою дійсністю, дати їм можливість виробити собі з того всього власний світогляд, присвоїти собі вже тепер такі життєві принципи, щоби з ними можна жити і в – будучності, а не зміняти й заломлюватись,

спадаючи до самого дна. І тому Культурно-освітня комісія “Основи” просить з рефератами людей з різних світоглядових й станових таборів, тримає часописню, а в ній органи всіх українських політичних орієнтацій та в дискусії над рефератами дозволяє кожному висказувати свою думку...

Замикати молодим людям уста й прикладати партійний принцип в ім’я своєї тактичної непомильності, в якій знайшлися численні студентські товариства поза “Основою” не підлягає сумніву. Кожний студент повинен вироблювати собі суспільно-політичний світогляд належати до відповідних своїй вдачі ідеологічних груп і там бути діяльним, але коли хто працює в товаристві допомогівім чи науковім, то має працювати з повною посвятою. І тому члени КОК в своїй праці руководяться тільки національною честю і добром товариства та його членів. Це криками душить іншу думку, висилає до “Основи” заборону на реферат редактора Палієва і на реферат про ідеологічні організації молоді (хто б його не виголошував), та такий закид виглядає тільки на іронію та глум ні таку безсторонність ми не підємо. Бо не хочемо вбити студентське життя” [6].

До президії КОК входили: Дмитро Кузик (голова), Омелян Харин (заступник голови, Микола Ромах (секретар). В складі КОК були реферантури: відчитова – Іван Долгий, Роман Ромах; поїздок – Богдан Пінковський, М.Маліш; стінного часопису – Степан Харин, Б. Пінковський, Д. Кузик, Р. Ромах, Татомир; прогульок і імпрез – Роман Пеленський, Роман Тередрика; видавнича – Татомир, В. Сенчина; часописі – Р. Ромах, Солока.

Велику роботу вела відчитова реферантура. В 1935 – 1956 рр. заслухані реферати Карла Коберського “Вигляди розбудови українського промислу в межах Польщі”, доктора о. Г. Костельника “Єврейство у християнстві”, “Релігійні фальші нових часів”, доктора І.К. Гладилевича “Українська політична еміграція” Гончаренка “Бій під Крутами”, Уляни Старосольської “Жіноче питання колись і нині”.

У 1930 р. опубліковано довідник для вступників до львівської політехніки “Студії на Львівській політехніці” (16 с.), і в червні 1935 р. календарець на шкільний рік 1935/36 накладом тисяча примірників [7]. Проводилися походи на могили Героїв визвольних змагань, а також прогульки до українських установ і підприємств. У кінці 1939 р. товариство “Основа” припинило свою діяльність у зв’язку з радянизацією вищих навчальних закладів.

Відновлення заходами Українського центрального комітету весною 1942 р. діяльності вищих навчальних закладів у Львові сприяло відродженню студентських організацій. Одним з перших розпочало діяти товариство “Основа” в організованому Союзі українських студентів, що був реорганізований влітку 1942 р. в Об’єднання праці українських студентів (ОПУС). Заступником голови і організаційним референтом ОПУСу став асистент кафедри технології і металургії Львівської політехніки Михайло Корчинський.

“Ми відкрито заявляємо, – писав він, – що нашим основним змаганням є абсолютно зліквідувати всі прояви апатії, неробства чи бажання наживи. Ми ясно висуваємо нашу вимогу, найвище напруження всіх внутрішніх сил, максимум праці для якнайповнішого використання всіх існуючих можливостей!.. Ми не тільки не хочемо у змагу, що ми його переживаємо, бути стертими з лица землі, але хочемо остатись у живих, а навіть дещо здобути... Для кожного з нас, хто глядить відкритим зором на змагання мільйонових армій, є ясне і переконливе, що боротьба, змагання – це не стихійний порив, не жертва, але довге, виснажуюче зусилля і ще раз зусилля... Наші зусилля не марнуються, не пропадають безслідно серед головокружних подій. Ми їх безперервно капіталізуємо у найповнішим

сховищі, що його можна придумати у сьогоднішній бурхливий час... Наші вмiлостi i знання, наші воля i характер, наш iнтелект i організаційний хист – це реальні вартостi, що ми здобуємо... яких брак ми вже не раз дошкульно відчували... Коли ми з'ясували, чому такі максимальні вимоги ставимо сьогодні до українського студента, вимоги, що йдуть в розрiз загальним наставленням не тільки студентів, але i більшостi громадянства – тоді зрозуміло, який метод у цій праці може себе повністю виправдати. Не догматичне вказування “єдиноправного” шляху, не вишкіл на основi якоїсь “одобреної” концепції – але шлях глибокого, вдумливого i критичного самовиховання – ось метод, який ми хочемо здійснювати у праці наших громад i клітин... Для успішності самовиховання потрібна творча атмосфера, що її витворює спільнота... що лучить нас всіх у одне об'єднання думки i праці... Вкоренити переконання про невмолиму взаємозалежність нашої долi від долi збірноти i мати перед очима цю остаточну мету, до якої прямують, i Ти i Твій друг, i тисячі Тобі незнайомих, а однак близьких, – це джерело не тільки віри в доцільну необхідність зусилля, але i джерело сили i ентузіазму в праці...[8].

Громада українських студентів політехніки “Основа” на початку липня 1943 р. об'єднувала 402 членів. Першим головою був Роман Галібей, а з липня став Борис Захарків. Одним з завдань, яке реалізовувалося виділом було повернення до традиції передвоєнного організованого життя “Основи”. Виділ громади залучив до активної праці понад 100 студентів. Створено організовані рамки до праці. Було сформовано одну з важливіших реферантур – Культурно-освітню комісію (КОК), що мала відділи: а) зовнішньої праці (УОТ), б) пресовий, в) мистецько-самодіяльний г) пропаганди [9]. Спочатку до пресового бюро входили В. Тотько, З. Салій, Б. Гонтар. В осінньому семестрі 1943 р. склад бюро розширився, i його поповнили А. Музика (стінна преса), А. Курило (архів, секретаріат), Р. Крип'якевич, Р. Горбаль (звіти з імпрез), Б. Сендега (друк), А. Бекесевич (плакати), Б. Загайкевич (фотографії). Керівником прес-бюро був студент будівельної інженерії Роман Волчук.

У травні 1943 р. вирішено висвітлювати життя громади за допомогою друкованого слова, яким став щотижневий бюлетень “Основи”. Від червня 1943 по березень 1944 року надруковано 25 чисел розміром від 2 до 4 сторінок. Бюлетені “Основи” були першою спробою зв'язку проводу ОПУС з членством. Пізніше з'явився “Вісник проводу ОПУС” та бюлетені інших громад. Редагував бюлетені та писав вступні редакційні статті Р. Волчук. Всі справи обговорювалися на щотижневих сходинах пресового бюро, з частою участю оргреферента ОПУС М. Корчинського.

“...Ми ще не є організацією, тільки збором одиниць... – зазначалося в першому числі Бюлетеня “Основи” від 2 червня 1943 р. – Є одиниці, що мають дуже правильні думки, але не маючи можливості їх порівняти з думками інших, не можуть дати їм сили... Велика частина нашої збірноти взагалі не реагує на зовнішні події, або оцінює їх поверхово, не вникаючи в їх зміст, не вмiючи знайти їх значення i вартості. Цей сан туманної неясності поглиблює політичне невироблення загалу студентства. Відчувається пекуча потреба цей стан зліквідувати. Нам треба: 1. Висунути з поміж себе активні, творчі iндивідуально думаючі одиниці; 2. Зорганізувати платформу їх спільної праці i виміни думок (пресове бюро, сходини зв'язкових, дискусійні вечори, праця в проводі “Основи” i її секціях...”.

У тому ж числі повідомлялося про працю “Основи” у квітні i травні. Відбулася доповідь про культурно-освітню секцію з дискусією, біг напростець на 1,5 км, “день фахового вишколу” із звітами гуртків: авіаційного, радіотехнічного, автомобільного, загально-

студентське свячене, сходина автомобільного гуртка (наявних 74 студенти), товариський вечір з мистецькою частиною, 25 травня відбулося в приміщенні Інституту народної творчості “Свято Героїв” з участю понад 700 студентів. У програмі була промова, декламації поезії, виступи хору “Бандурист”. 27 травня відбувся перший дискусійний вечір “Основи” з доповіддю Т.Мандрика на тему “Погляди Донцова на об’єднання і організацію”. Про цей вечір було також написано більш детально у стінній газеті “Основи” “Досвітні Вогні”, що її випускало пресове бюро. 27 травня були загальні збори Українського студентського спортивного клубу, на яких виявили організаційну слабкість клубу.

Повідомлялося також про заплановані імпрези в часі від 4 до 9 червня: сходина автомобільного гуртка, другий дискусійний вечір з доповіддю Р. Галібея про “Принципи провідництва”. Зміст доповіді пізніше був поданий у стінній газеті. В неділю – прогулька за місто. У вівторок – вечір на честь Уляни Кравченко в ІНТ, організований секцією студенток, у середу – сходина зв’язкових і представників факультетів. Також – оголошення “декламаторського конкурсу” Медичної громади, до якого вона запрошувала й членів “Основи”, та нагадування про те, що домівка “Основи” відкрита щоденно від години 17 до 21 і що там у кожний четвер відбувається “реферат на світоглядні теми” з дискусією, а в кожний вівторок проходили в залі ІНТ загальностудентські сходина з “рефератами на різні теми”. Були й нагадування зв’язковим про роздачу бюлетенів, збірку членських вкладок та ношення всіма членами відзнаки “Основи” (ним був перевернутий циркуль, де ліве рамено було чорне, а праве зеленого кольору, з буквою “О” по центру).

Це був типовий зміст щотижневого бюлетеню, що виходив накладом 200 – 300 примірників. Через обмеження з папером студенти мали, прочитавши бюлетень, передати його іншим. У ч.6 Бюлетеня “Основи” з доручення проводу ОПУСу пресовим бюро громади українських студентів політехніки було опубліковано звіт з Першого загального з’їзду членів ОПУС у Львові на 13 сторінках і більшим накладом для вжитку інших громад. Зокрема повідомлялося, що з’їзд проходив 3 і 4 липня 1943 р. в домівці ОПУСу за адресою: Ринок, 29/11. Від “Основи” на з’їзді були 21 делегат і 6 членів виділу. 2 липня представників проводу ОПУСу та громад прийняв митрополит Андрей Шептицький. А на наступний день він прислав листа, в якому зазначалося “З нагоди 1 загального з’їзду членів ОПУС у Львові пересилаю найсердечніший привіт і побажання найкращого успіху у Ваших нарадах. Хай Бог благословить всім учасникам з’їзду та всій українській молоді. Серцем і молитвою я з Вами” [10].

На сходинах “Основи” і загальних студентських вечорах, що їх організував ОПУС, висвітлювався широкий спектр української політичної думки від Драгоманова і Липинського до Донцова. Найбільше уваги приділялося Липинському і Донцову. Була заслухана доповідь “Донцов і Липинський”. Т. Мандрик у доповіді “Погляди Донцова” говорив про нього як ідеолога українського націоналізму, який визнавав провідну роль не маси, а невеликої дрібної групи, що творить “орден” для нещадної боротьби “з усіма (чужими і своїми) шкідниками”. У доповіді “Принципи провідництва” Р. Галібей подав характерні ознаки “маси”, яка завжди думає побіжно, а реагує емоційно. Донцову був присвячений дискусійний вечір, де доповідачем виступав Д. Добрянський. [1] У листопаді 1943 р. дві доповіді про Липинського як історика і політичного діяча прочитав Іван Лисяк-Рудницький, що тоді студіював у Берліні. Про Липинського і його “Україну на переломі” опублікував також статтю Р. Волчук у стінній газеті “Основи”. На тему “критичного погляду на тридцять років” та “упорядкування української духовності” зробив доповіді для студентів

доктор Микола Шлемкевич. Інші доповіді, оголошені у Бюлетенях “Основи” мали назву “Роль Галичини в історії України” (доктор О. Терлецький), “Княжі городища” (доктор Є. Пастернак) та “Українська етнографічна територія” (доктор В. Кубійович), були також доповіді, присвячені Сковороді, Хвильовому, Драгоманову, Туган-Барановському, гайдямаччині. Великою популярністю користувалися доповіді О. Парасюка на теми здобутків сучасної фізики, багатомірного простору, будови атома [11].

Різні долі випали студентам-політехнікам. В Бюлетені ч.8 за 21 липня 1943 р. в редакційній статті “Прощаємо друзів” наводилися уривки з виступу голови “Основи” Б. Захаркова на прощальному вечорі тих, що зголосилися до дивізії “Галичина”: “Вони вибирають новий шлях. Вибрана дорога важка, бо незнана... Між друзями, що відходять, і нами, що залишаємося, немає ніяких суттєвих різниць. Можна говорити про різні шляхи і спільну мету... Наші товариші відходять із сильною вірою в успіх... Для нас залишається фронтовим відтінком поки що сповнювання наших студентських обов’язків у якнайширшому розумінні...” Але схвалення “вільного вибору” не подобалося “проводові”, а тому весь наклад “сконфіскований” [12].

Під час літніх канікул прес-бюро “Основи” видало 8-сторінковий “Довідник для вступників” з інформацією про технічні студії у Львові. Було влаштовано також виставку робіт студентів-політехніків, яку відвідало багато гімназійних абсолювентів.

У Бюлетенях чч.13 – 20 (від 1 листопада до 13 грудня 1943 р.) видно, що робота в “Основі” в осінньому триместрі продовжувалася досить інтенсивно. Було проведено п’ять доповідей і шість дискусійних вечорів. Працювали хімічний, автомобільний, радіотехнічний і фотографічний гуртки, а також самодопомогові курси з математики й начеркової геометрії для студентів першого триместру. Були видані технічні скрипти, оскільки не було підручників [13]. Відбувся авторський вечір на закінчення конкурсу, в якому брали участь 22 учасники, котрі надіслали 109 творів. 19 листопада 1943 р. у залі літературно мистецького клубу відбувся перший студентський авторський вечір.. Був проведений у жовтні 1943 р. конкурс на світлину з студентського життя, підсумки якого оголошено 5 листопада. Появилася фотовітрина і стінні газети [14].

У січні 1944 р. відбувся вечір, присвячений роковинам бою під Крутами. Доповідач не схвалював прийнятого емоційного “святкування героїства” без критичного розгляду історичних подій і потрібних висновків. Традиційне відзначення цієї події в тому стилі – це “свято пайдократії”. “Ніякий відповідальний українець не бажав того, щоб наша молодь ішла в майбутньому на таку загаду, як у незабутньому січні перед 26 роковинами – невишколена до бою, з голими руками, без належної керми, поза великим планом... Треба діяти так, щоб “Крути” не повторювалися”. Тепер, замість “емоційної мобілізації до зриву”, потрібна зріла розважність. Але “старші, замість створювати мужеську концепцію світу, заходяться вдавати молодь”.

У лютому 1944 р. був відзначений 60-річний ювілей професора доктора Івана Фещенка-Чопівського. У відповідь на побажання професор прислав наступного листа до студентської молоді: “Моє найщиріше побажання – передати Вам – молодому поколінню, наш досвід та зберегти Вас від помилок, які історія справедливо закидає нашій генерації. Будьте вірні науці й техніці, розвивайте національну техніку, творіть господарські національні верстати, використовуйте природні багатства України на користь нашому народові, будьте ощадні, практичні, ініціативні й винахідливі” [15].

13 березня 1944 р. в оперному театрі відбулася всестудентська імпреза з виступом капели бандуристів та сполучених академічних хорів “Бандуриста” і “Ватри” під орудою професора М. Колесси, Національний гімн співали усі присутні [16].

10 березня відбувся другий авторський вечір в залі Літературно-мистецького клубу. На конкурс 42 автори прислали 184 твори. Особливо відзначалися своїм професіоналізмом вірші Євгена Самохваленка [17]. У звіті про працю пресового бюро від 25 березня 1944 р. зазначалося, що з травня 1943 р. видано 25 чисел бюлетеня, три числа стінної газети, “Довідник” для вступників, три фотовітрини, 16 плакатів, два окремі розвагові випуски з карикатурами та інше, разом близько “8600 примірників цикльостильних видань” [18]. З наближенням фронту в тезах і напрямних проводу ОПУСу в зв’язку з можливою евакуацією Львова говорилося: “Українська проблема не здобула собі належного місця в існуючій грі сил... Перед українським студентом лишається тому тільки три можливі вирішення до вибору: 1) нелегальне існування побіч більшовицької окупації; 2) зголошення до війська (дивізії “Галичина” – Р.К.); 3) виїзд на чужі терени. Перша розв’язка внаслідок своїх притаманностей, могла б схоронити, не минаючи зовсім питань труднощів, небезпек та необхідности, тільки певне число студентів... Що торкається загалу студентства у висліді = тому, що війна затягується – для більшості студентів остається, як необхідна конечність: або: 1) голоситися до військової служби, або, 2) покидати вчасно рідні землі, що їх окупує Червона армія – значить виїздити на тимчасову еміграцію” [19].

Як згадує Р. Волчук: “Ці “тези ОПУС” були надруковані й роздані присутнім (17 березня 1944 р. – Р.К.). Після закриття зборів, коли всі почали вже розходитися, на крісло в задньому ряду вискочив Роман Галібей, голова “Основи” до липня 1943-го, і палко закликав “не слухати тих, хто не вірить у наші сили, але залишатися на місці, розкладати ворога з нутра, масово податися в лави УПА!”. Такого явного призову в підпілля ніхто не сподівався, стало трохи моторошно, бо в залі напевно були й агенти гестапо. Наступного дня у школах розкинено летючки в такому ж боєвому дусі під заголовком “Антитези”, а в домівці ОПУС появилися два озброєні пістолями молодці, які, пострашивши секретарку, сконфіскували “дефетистичні тези” [20].

Різною виявилася доля членів культурно-освітньої комісії та пресового бюро “Основи”, як і багатьох членів студентських організацій. Голова прес-бюро Р. Волчук на початку квітня 1944 р. виїхав до Відня, де продовжив студії у Віденській політехніці. У травні 1944 р. у Львові залишалося 100 – 200 українських студентів. Про роздуми тих студентів свідчить лист студента будівельної інженерії Мирона Войтовича від 28 червня 1944 р. “Мої погляди на багато справ різко змінилися, мушу з жалем признати Тобі рацію в тій дискусії під час того снігу у Львові. Щось на другий день я виїхав додому зі Львова. До Львова вернутися вже не міг, бо прийшли до нас товариші. Почався досить прикрий час, що тягнувся аж два тижні. Я колись хотів Тебе переконати, що є можливість залишитись навіть під большевиками. Тепер вже (по 2-тижневім досвіді думаю інакше. Виключаючи ту можливість, я спробував ще т.зв. другої ОПУСівської тези і пішов туди, “де ходять тіні середньовічних лицарів” (Хвильовий). Моє розчарування прийшло скоріш, як я цього сподівався. Вся романтика і всякі ілюзії зникли вже по тижневі, а за два тижні я був вже вдома більш як пригноблений, мало що не зламаний. Зі Львова від жадних “колеґ” ані “колежанок” не мав жадної вістки. Вкінці я спробував якось нав’язати контакт зі світом, а довідавшись, що дехто є у Львові, я приїхав сюди. Тут пригадалися мені старі добрі часи. Довідався я від інж. К., що Ти (Р.Волчук – Р.К.) у Відні сильно закуваєш. Мушу признатися,

що трохи заздрощу Тобі, бо чомусь маю тепер сам по тих всіх претенсій, я вніс на всякий випадок подання на студії за границю через ОПУС. Був час, що я вже був рішився йти до SS. Тепер наразі практикую четверту тезу ОПУС —втікаю поки можна. Коли вже не буде куди втікати, зголошусь до дивізії. Як бачиш, я на своїй шкурі спрактикував вже три тези, а четверту тримаю в резерві. Мушу знову признати, що тези ОПУСу оправдались в життю. Тепер дещо про Львів і колегів. ОПУС провадить дальше свою роботу. Наш славний академсектор Льонцьо, як зачуваю, є там, де я трохи був... Мій краший друг Місько зголошався до дивізії і вже, мабуть, виїхав. Я мав охоту з ним разом поїхати, але спізнився..." [21]. Мирон Войтович восени 1944 опинився у Відні, не встиг виїхати на захід, як планував, тож зрештою повернувся до Львова. Потім якийсь час був "на Сході".

Студенти політехніки з дивізії "Галичина" описують свої переживання і настрої у різних фазах війни. Зокрема, Роман Гавриляк писав про себе, що він "...є бурлака, по світі сі волочив, не з їдної печи хліб їв, не під одним оборогом спав, хлоп забідований. "Український студент" жив з ласки народу, з того, що нарід сі зложив йому на стипендію. Обіди по різних харчівнях їв". З ним був Мирон Шарко, такий же самий бідака. 27 вересня 1944 р. він писав, що "про Гіля (Богдан Гілевич- Р.К.) чув я та про його колегів. Жаль їх... Олько Дутка теж не вернувся, таке мені писали". Йдеться про студентів політехніки, полеглих під Бродами в липні 1944 р. [22].

Антін Тимкевич, студент будівельного факультету, в своїх листах з дивізії писав в жовтні 1943 р.: "Кінчимо свій вишкіл вже довший час і якоесь трудно скінчити. Крутять нами на всі боки, Різних поділів годі дочислитись. Але я якоесь досі перетривав всі "чистки". В грудні 1944 р. він згадував: "Аж врешті прийшов кінець червня... Виїжджаємо на фронт... По короткій їзді залізницею (через Львів хіба фю...фю...) опинились в районі Бродів. І вже відразу почалися розчарування. Ми думали, що як приїдемо в Галичину, то нарід з одушевленням прийме нас. Та ж ми борці за волю, долю, неньку. А тим часом люди, здається, трохи інакше думали. Може, було б дещо на краще змінилося, але довелося нам не довго там сидіти. 19 липня стало ясно, що ми сидимо в "кітлі". Нам це не конче усміхалося, бо й без "кітла" було гарячо. Отже, тепер було або: сядьте кумцю і плачте, або, сміючись з ворожих "Максимів", гранатометів і грушок, що падали з неба, іти на волі шлях. І я вибрав це останнє. За те можу тепер робити Дантові конкуренцію в описуванні місця кари. І якоесь пощастило добратись до Ходорова, а звідси колейов далі (було це 24.07.44). До цього часу трохи інакше чоловік уявляв собі війну. Але кажуть, що за науку треба платити. От дали ми приклад, як виглядає бліцкріг. А каже наша пісенька: "окопи, окопи, жаль вас покидати... ми вас будували через цілу зиму, а тепер лишаєм за одну годину". Ми так і зробили" [23].

Отож, Культурно-освітня комісія та пресове бюро товариства українських студентів Львівської політехніки були важливішими чинниками студентської організації в 30-ті – та в першій половині 40-х років відігравали велику роль у студентському житті і сприяли консолідації студентства, формуванню у них духовності і почуття громадян України. Отримані результати поглиблюють дослідження студентського руху української молоді 20 – 30-х і першої половини 40-х років ХХ століття.

1. Антонюк Н. Українське культурне життя в Генеральній губернії (1939 – 1944 рр.): За матеріалами періодичної преси. – Львів, 1997. 2. Волчук Р. Спомини з передвоєнного Львова та воєнного Відня. – К., 2002. 3. Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО), ф.293, оп.1, спр.9, арк.12, 28, 31, 51, 56, 66, 73, 74, 77. 4. Там само, спр.60, арк.24. 5. Там само. 6. Там само, арк.13. 7. Там само, спр.88, арк.51. 8. Кор. (М. Корчинський) В чому

суть?// Вісник проводу ОПУС. – 1943. – Ч. 2. – Жовтень. – С. 2. 9. Р.Г. (Роман Галібей). Рік праці “Основи” // Студентський прапор. – 1943. – Ч. 1. – С. 33. 10. Наша сила в єдності і організованості // Студентський прапор. – 1943. – Ч. 2 – 3. – С. 43. 11. Волчук Р. Спомини. – С. 105 – 108. 12. Там само. – С. 110. 13. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВОВУ), ф.3959, оп.2, спр.34, арк.8,37. 14. Там само, оп.3, спр.40, арк.9. 15. Там само, оп.2, спр.34, арк.5. 16. Там само, арк.6. 17. Там само, арк.7. 18. Волчук Р. Спомини. – С. 120 – 121. 19. ЦДАВОВУ, ф.3959, оп.3, спр.21, арк.1. 20. Волчук Р. Спомини. – С. 117. 21. Там само. – С. 141 – 142. 22. Там само. – С. 146, 149, 150. 23. Там само. – С. 153 – 154.

В.С. Виздрик

СПРОБИ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО ПОРОЗУМІННЯ В КІНЦІ 20-х, 30-х рр. ХХ ст.

© Виздрик В.С., 2003

Розглянуто ініціативні спроби національно-демократичного політикуму в розв’язанні українсько-польських етнополітичних суперечностей.

It was discuss ewne’s tryes of national-democratic gorges of the West Ukraine in to development of the Ukrainion-Polish ethnic problems.

В історіографічних дослідженнях останніх років чимало уваги приділяється спробі українсько-польського порозуміння, пошуку шляхів співпраці та взаємних компромісів у вирішенні етнополітичних суперечностей I-й пол. ХХ ст. між істориками, політологами України та Польщі.

Лише після проголошення незалежної Української держави став можливим об’єктивний аналіз та цілісне висвітлення українського національного руху у першій половині ХХ ст. У новітніх публікаціях вітчизняних істориків І.Винниченка [1], І. Гаврилівна [2], Л. Зашкільняка [3], Ю. Киричука [4], О. Красівського [5], М. Кугутяка [6], А. Кентія [7] та інших доведено, що кінцевою метою політики Польщі в Східній Галичині та на Волині у міжвоєнний період було перетворення краю в інтегровану частину Другої Речі Посполитої. Задля цього застосовувалася політика національної асиміляції західноукраїнського населення. Реалізація цієї політики загострила українсько-польські відносини напередодні Другої світової війни [8].

Найбільш повну характеристику досліджуваної проблематики подано в публікаціях таких авторів: М. Гетьманчука [9], М. Крикуна, Л. Зашкільняка [10] та інших. На думку дослідника, потребують більш детального розгляду такі питання:

- етнополітична стратегія польської влади щодо українського політикуму;
- військово-політичні аспекти українсько-польського протистояння;
- відношення політичних сил Західної України щодо вирішення досліджуваної проблематики.

У даній статті автор звертає увагу на поведінку різних політичних сил в контексті українсько-польського порозуміння. Дослідник аналізує спроби українських національно-демократичних сил досягти співпраці та взаємних компромісів з польською владою. Узагальнюючи дослідження попередніх авторів та використовуючи нові джерела, автор висловлює своє бачення і погляди з цієї проблематики нижче.